

Arhivi: Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 41, br. 1 (2018).

Prvi broj 41. sveska slovenskoga arhivističkog časopisa *Arhivi* predstavlja povijest zdravstva kao dio šire socijalne povijesti, odnosno arhivske fondove upravnih tijela, bolničkih ustanova i privatnih osoba koji pružaju mogućnost istraživanja arhivskoga gradiva o slovenskom zdravstvu pohranjenom u slovenskim područnim arhivima, Arhivu Republike Slovenije i Nadbiskupskom arhivu u Ljubljani (Nadškofijski arhiv Ljubljana). Tema je predstavljena nizom članaka, od kojih je deset znanstvenih i jedanaest stručnih, a slijede ih dva izvještaja sa stručnih skupova, pet prikaza publikacija te jedan prikaz izložbe.

U prvom članku *Zdravstvena dokumentacija kot vsestranski vir v znanstvenih raziskavah: primer socialne zgodovine medicine* ("Zdravstvena dokumentacija kao opsežan izvor znanstvenim istraživanjima: primjer socijalne povijesti medicine") autorica Katarina Keber razmatra socijalnu povijest medicine kao znanstvenu disciplinu koja se bavi istraživanjem bolesti, zdravlja i liječenja. Premda je medicina zadnjih petnaestak godina sve više predmet povijesnih istraživanja na području Slovenije, u usporedbi s najistaknutijim temama slovenske nacionalne historiografije, još uvijek je marginalizirana. Polazeći od toga da je razvoj sustava javnoga zdravstva i zdravstvene kulture jedan od pokazatelja civilizacijskih dosegâ društva, autorica upućuje na važnost očuvanja arhivskoga gradiva iz područja zdravstva. Za razliku od zapadnoeuropske historiografije, koja u području socijalne povijesti medicine ima šezdesetgodišnju tradiciju, u Sloveniji takve istraživačke ambicije zaostaju, što autorica objašnjava ograničenom dostupnošću arhivskoga gradiva zdravstvenih institucija, zbog aktualnih pravnih akata koji se odnose na zaštitu osobnih podataka pacijenata, pa su interesi za istraživanje dokumentacije takve vrste daleko manji.

Drugi članak *Varstvo arhivskega gradiva izvajalcev zdravstvene dejavnosti, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta* ("Zaštita arhivskoga gradiva zdravstvene djelatnosti koje sadrži osobne podatke o liječenju pacijenata") autora Luke Zupanca bavi se slovenskim arhivskim zakonodavstvom, s naglaskom na zaštiti osobnih podataka, posebno onih koji se nalaze u liječničkoj dokumentaciji. Autor nastoji predstaviti novi ustroj zaštite arhivskoga gradiva u kojem se nalaze osobni podatci pacijenata nakon usvajanja slovenskoga Zakona o arhivskom gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta (ZAGOPP, "Zakon o arhivskom gradivu koje sadrži osobne podatke o liječenju pacijenata") te razloge usvajanja odluke ustavnoga suda (Ustavno sodište Republike Slovenije) kojom se ukidaju odredbe slovenskoga Zakona o varstvu dokumentarnoga in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA, "Zakon o zaštiti dokumentarnoga i arhivskoga gradiva te arhiva") koje su do sada arhivsko gradivo nastalo obavljanjem zdravstvene djelatnosti svrstavale u javno arhivsko gradivo. Autor potanko iznosi novi ustroj arhiviranja prema ZAGOPP te daje kratak osvrt na novosti koje donosi Opća uredba o zaštiti podataka (GDPR), kao direktiva Europske unije, ujedno se

odražavajući i na prijedlog novoga slovenskoga Zakona o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-2, "Zakon o zaštiti osebnih podataka").

U članku *Fondi zdravstvenih ustanov v pokrajinskih arhivih in Arhivu Republike Slovenije* ("Fondovi zdravstvenih ustanova u područnim arhivima i Arhivu Republike Slovenije") autorice Marije Grabnar predstavljena su 53 arhivska fonda iz područja zdravstva koji sa svojih 1.676,73 dužna metra čine 2% slovenske kulturne baštine pohranjene u slovenskim javnim arhivima. Autorica ukazuje na sve veći opseg i učestalost uporabe arhivskih fondova zdravstvenih ustanova u znanstvene i ostale svrhe, kao zamjetan trend u posljednjih deset godina. U članku su dani tabelarni pregled količine, vrste i vrijeme nastanka fondova zdravstvenih ustanova koji se nalaze u slovenskim arhivima, grafički prikazi omjera količine gradiva iz područja zdravstva u pojedinom arhivu te omjera količine gradiva prema skupinama stvaratelja.

U članku *Arhivski dokumenti kot vir preučevanja socialne zgodovine s poudarkom na socialno-zdravstveni zaščiti mater in otrok v Sloveniji v obdobju med obema vojnama* ("Arhivski spisi kao izvor za proučavanje socijalne povijesti s naglaskom na socijalno-zdravstvenu zaštitu majki i djece u Sloveniji u razdoblju između dva rata") autorica Dunja Dobaja predstavlja arhivsko gradivo Arhiva Republike Slovenije koje joj je poslužilo kao izvor za proučavanje socijalne povijesti. Predmet njezina istraživanja bila je socijalna i zdravstvena zaštita majki i djece u slovenskom dijelu jugoslavenske države u međuratnom razdoblju. Rezultate istraživanja objavila je u svojoj disertaciji *Socialna in zdravstvena zaščita mater in otrok v letih od 1919 da 1945 na območju Dravske banovine* ("Socijalna i zdravstvena zaštita majki i djece u razdoblju od 1919. do 1945. na području Dravske banovine") te stručnoj literaturi.

Članak *Starejše arhivsko gradivo o zdravstvu, hranjeno v Pokrajinskem arhivu Koper, s poudarkom na delovanju ubožnih ustanov od 13. do začetka 20. stoletja* ("Starije arhivsko gradivo iz područja zdravstva, pohranjeno u koparskom područnom arhivu, s naglaskom na djelovanju ubožnica od 13. do početka 20. stoljeća") autorice Zdenke Bonin pruža uvid u prilike zdravstvene skrbi i njezine organizacije u Kopru, počevši od 1262. godine izgradnjom hospicija sv. Nazarija, kao utočište za hodočasnike, siromahe, bogalje, hendikepirane, nahoćad i bolesne. Stoljeće kasnije, Mlečanin Marco Trivisano osnovao je hospicij sv. Marka za uboge žene. Istarski gradovi imaju dugu tradiciju zdravstvene službe, a djelovanje javnih hospicija može se pratiti i prije mletačke vlasti.

U članku *Izabrani primeri nominativnih virov iz zdravniških evidenc kot prispevek k zgodovini zdravstva v Kopru 19. stoletja* ("Odabrani primjeri taksativnih izvora podataka iz liječničke dokumentacije kao prilog povijesti medicine u Kopru u 19. stoljeću") autorica Urška Bratož obrađuje specijalnu tipologiju liječničke dokumentacije, tj. taksativne registre osoba, korisnika (preventivne ili kurativne) liječničke skrbi, koji mogu poslužiti za analizu povijesti medicine.

Predstavljena su tri primjera takve dokumentacije nastale na području Kopra koje je moguće analizirati i statistički obraditi: registar djece cijepljenih protiv boginja (1835.), registar zaraženih kolerom (1855.) te registar zdravstveno osiguranih radnika i obrtnika (1874.-1900.). Premda su registri dovoljno strukturirani, kod takvoga gradiva nerijetko se nailazi na manjkavosti poput nehomogenosti podataka, nedosljednosti i nepotpunosti zapisa, što otežava precizniju analizu.

Karla Pacek autorica je članka *Sestre usmiljenke v zdravstvenih ustanovah* ("Sestre milosrdnice u zdravstvenim ustanovama"). Svrha je članka prikazati funkciju sestara milosrdnica na području liječničke skrbi i njihovo djelovanje u Sloveniji u razdoblju od 1843. do 1948. godine. Uz osvrt na njihovu brojnost, rasprostranjenost i opseg djelovanja, autorica nastoji ukazati na uzroke ukinuća njihova postojanja prije, tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata. Naposljetku, autorica daje podroban opis kolektivnoga otpusta sestara milosrdnica 8. ožujka 1948. iz svih slovenskih bolnica za vrijeme komunističkoga režima, uspoređujući to sa situacijom u Srbiji i Makedoniji, gdje su bile prihvaćene i zaposlene u zdravstvenim ustanovama.

Tone Košir autor je članka *Rokopisne padarske bukve iz okolice Škofje Loke* ("Rukopisne iscjeliteljske knjige iz okolice Škofje Loke") u kojem se dotiče nadriliječnika, iscjeliteljstva i narodne medicine na području Škofje Loke od 19. stoljeća naovamo. Pojava nadriliječništva, odnosno narodne medicine na dotičnom području bila je posljedica pomanjkanja školovanih liječnika. Nadriliječnici su bili samouki ljudi koji su iskustvo stjecali proučavanjem rukopisnih knjiga narodne medicine. Većina je takvih knjiga sačuvana na području Škofje Loke i okolici Rovte, a prepisana je iz iscjeliteljskih knjiga Pavla Lipiča i Antona Košnine. Obojica iz okolice Škofje Loke, prakticirali su narodno iscjeliteljstvo u 19. stoljeću. Spomenuti se prijepisi danas nalaze u privatnom vlasništvu, a manji se broj njih čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici (Narodna in univerzitetna knjižnica) u Ljubljani.

Sanatorij ruskega rdečeg križa Vurberk ("Sanatorij ruskoga Crvenog križa u Vurberku") naslov je članka Radovana Pulka, a temelji se na opširnijem istraživanju ruske postrevolucionarne emigracije. Autor nas vraća u vrijeme nakon ruskoga građanskog rata, kada je u Kraljevinu SHS pristiglo 44.000 ruskih izbjeglica. Zbog teških ratnih okolnosti i izgnanstva, mnogi su od njih oboljeli od tifusa, boginja i tuberkuloze. Oboljelima je pomagao ruski Crveni križ, koji je radi toga, a i zbog nedovoljnoga broja postojećih, osnovao brojne zdravstvene ustanove na teritoriju Kraljevine SHS. Upravo je jedna od njih tema ovoga članka. Naime, riječ je o Sanatoriju ruskoga Crvenog križa za plućne bolesti u Vurberku kraj Ptuja, u kojem su djelovali isključivo ruski liječnici, a sam Sanatorij glasio je za jednu od najboljih zdravstvenih ustanova u Kraljevini Jugoslaviji.

U članku *Skrb za javno zdravstvo v fondih uprave na območju Zgodovinskega arhiva Celje od druge polovice 19. stoletja do 1941* ("Skrb za javno zdravlje u

fondovima upravnih tijela u nadležnosti Povijesnoga arhiva Celje od druge polovice 19. stoljeća do 1941. godine”) autorica Hedvika Zdovc predstavlja arhivsko gradivo koje se odnosi na organizaciju i obavljanje zdravstvene zaštite od druge polovice 19. stoljeća do 1941. godine, a sačuvano je u fondovima upravnih tijela koja su djelovala na području nadležnosti Povijesnoga arhiva u Celju.

Zdravstvo na Celjskem med drugo svetovno vojno (“Zdravstvo u Celju tijekom Drugoga svjetskog rata”) članak je autorice Marije Počivavšek koji govori o zdravstvenim prilikama i ustanovama u Celju i s time povezanim događajima tijekom rata. Autorica ističe kako je Celje prije Drugoga svjetskog rata u zdravstvenom pogledu bilo dobro opskrbljeno. Grad je s bližom okolicom brojio otprilike 18.000 stanovnika te je predstavljao gospodarski, prometni i kulturni centar regije. Dom zdravlja, tri ljekarnice i bolnica s rodilištem također svjedoče o tome. Nacističkom okupacijom promijenile su se prilike, što se odrazilo i na zdravstvenu djelatnost, koja je uređena po njemačkom uzoru, a većina se celjskih liječnika i medicinskoga osoblja pridružila partizanima, gdje su pripomogli organizirati partizansku zdravstvenu skrb. Zadnje poglavlje posvećeno je upravo “partizanskomu zdravstvu”.

Maja Primic Žakelj, Vesna Zadnik i Tina Žagar autorice su članka *Register raka Republike Slovenije* (“Registar oboljelih od karcinoma u Republici Sloveniji”) u kojem predstavljaju jedan od najstarijih registara oboljelih od karcinoma u Europi i najstarijih zbirki zdravstvenih podataka u Sloveniji. Od 1950. na Onkološkom institutu u Ljubljani (Onkološki inštitut Ljubljana) prikupljaju se, objedinjuju i arhiviraju podatci o oboljelima i njihovim bolestima. Register raka Republike Slovenije (RRRS) danas čuva gotovo 400 dužnih metara dokumentacije, koja ima pravni status arhivskoga gradiva. Autorice opisuju način na koji RRRS funkcionira. Registar sve oboljele prati do smrti, tako da, zajedno s onima o smrtnosti, ti podatci čine osnovu za nadgledanje, organizaciju i procjenu onkološke zaštite u državi te su podloga za epidemiološka i klinička istraživanja.

U rubrici “Iz arhivskih fondova i zbirki” predstavljeno je devet članaka. U prvom članku *Gradivo o zdravstvu v 19. stoletju v upravnih fondih Arhiva Republike Slovenije* (“Gradivo o zdravstvu u 19. stoljeću u fondovima upravnih tijela iz Arhiva Republike Slovenije”) Olga Pivk na konkretnim primjerima prikazuje organizaciju zdravstva u Kranjskoj, navodeći i pripadajuće fondove te stanje njihove sredenosti. Članak Ivanke Uršič *Dr. Anton Prijatelj, strokovnjak medicine dela: Oris portreta uglednega primorskega zdravnika* (“Dr. Anton Prijatelj, specijalist medicine rada: Škica portreta uglednoga primorskog liječnika”) daje portret Antona Prijatelja, uglednoga liječnika iz Nove Gorice, koji se je bavio zdravstvenom skrbi radnika, istražujući problematiku izbivanja s posla zbog bolesti. Nakon umirovljenja posvetio se povijesti medicine te objavio brojne knjige i biografije poznatih slovenskih liječnika. Gordana Šövegeš Lipovšek u članku *Spolne bolezni v Mariboru in okolici na podlagi matičnih knjig splošne bolnišnice Maribor v času med obema vojnima* (“Spolne bolesti u Mariboru i okolici na temelju matičnih

knjiga opće bolnice Maribor između dva rata”) problematizira primjer istraživanja arhivskoga gradiva koje sadržava osobne podatke pacijenata i zakonske okvire, tj. prepreke s kojima se susreću povjesničari i istraživači prihvaćajući se takvoga istraživanja. Članak daje koristan primjer, jer zorno ukazuje na velike poteškoće koje zakonske odredbe o zaštiti osobnih podataka donose u praksi. Gašper Šmid autor je članka *Zdravstvo med svetovnima vojnima v arhivskem gradivu Dravske banovine* (“Zdravstvo između dva rata u arhivskom gradivu Dravske banovine”) u kojem se osvrće na socijalno-zdravstvenu situaciju u međuratnom razdoblju na području Dravske banovine, ukazujući na fondove banske uprave pohranjene u Arhivu Republike Slovenije. *Prezimanje arhivskega gradiva zdravstvenih ustanov na primeru Psihiatrične bolnišnice Idrija* (“Preuzimanje arhivskoga gradiva zdravstvenih ustanova na primjeru Psihijatrijske bolnice Idrija”) naslov je članka Mire Hodnik u kojem autorica opisuje iskustvo suradnje ogranka ljubljanskoga Povišnjeg arhiva u Idriji i Psihijatrijske bolnice Idrija prilikom preuzimanja arhivskoga gradiva bolnice i preuzimanja privatnoga arhivskoga gradiva neuropsihijatra Jože Felca, koje je privremeno bilo pohranjeno u bolnici. Julijana Visočnik u članku *Zdravstvo in zdravje – drobci iz Nadškofjskega Arhiva Ljubljana* (“Zdravstvo i zdravlje – fragmenti iz Nadbiskupskoga arhiva u Ljubljani”) ukazuje na specifičnu situaciju s gradivom zdravstvene tematike pohranjenom u Nadbiskupskom arhivu u Ljubljani, koje nije oblikovano kao zaseban fond, nego se može fragmentarno slijediti u gotovo svim fondovima dotičnoga arhiva. U članku *Gradnja UKC 1966-1975. Gradivo o Univerzitetnem kliničnem centru Ljubljana* (“Gradnja UKC 1966.-1975. Gradivo Sveučilišnoga kliničkog centra Ljubljana”) autor Žarko Štrumbl, na temelju arhivskih izvora koji nisu neposredno vezani na samu građevinsku dokumentaciju, predstavlja izgradnju Sveučilišnoga kliničkog centra, Onkološkoga instituta i adaptacije pojedinih bolnica u Sloveniji. Nataša Petelin u *Konserviranje-restavriranje vajeniške knjige mariborskih kirurgov (1776-1837)* (“Konzervatorsko-restauratorski radovi na udžbeniku mariborskih kirurga (1776.-1837.)”) opisuje zahvate provedene na knjizi pohranjenoj u Područnom arhivu u Mariboru, koja je tijekom vremena pretrpjela oštećenja. S obzirom na to da dotični udžbenik sadržava podatke o naukovanju mariborskoga kirurškog ceha u razdoblju od 1776. do 1837. godine, smatra važnim slovenskim kulturnim nasljedom. Posljednji članak ovoga broja *Strategija reševanja poplavljenega gradiva: preprečevanje, reševanje in odpravljanje posledic nesreče* (“Strategija spašavanja poplavljenoga gradiva: prevencija, spašavanje i saniranje posljedica nesreće”) autorice Tatjane Rahovsky Šuligoj donosi strategije spašavanja gradiva stradaloga u poplavama s naglaskom na preventivnom djelovanju. Predstavljen je konkretan primjer spašavanja poplavljenoga gradiva u arhivu Zavoda Republike Slovenije za transfuzijsku medicinu.

U rubrici “O radu arhiva i kongresi” prikazani su izvještaji s dva stručna skupa: *11. jesenske arhivske škole Trst* (Trst, 18.-21. listopada 2017.) i *Međunarodne arhivske škole u Parizu* (*Stage Technique Internationale D’archives*) (Pariz, 26. ožujka – 26. travnja 2018.).

U posljednjoj rubrici "Recenzije i izvještaji o publikacijama i izložbama" predstavljeno je pet publikacija te jedna izložba. Predstavljene su međunarodni časopis za arhivsku teoriju i praksu *Atlanti*, 27 (2017), br. 1 i 2, knjiga Bojana Cvelfara *Srbska pravoslavna cerkev na Slovenskem med svetovnim vojnama* te katalog izložbe *Dekade: sedemdeseta 1970-1979, Celje* urednika Boruta Batagelja i Vesne Sirk. Predstavljen je i tematski vodič pod naslovom *Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne*, koji je uredio Jure Volčjak, nastao zajedničkim projektom slovenskih javnih i crkvenih arhiva, te zbornik Muzejskog društva Vrhnika, *Vrhniški razgledi*, 1-7 (1996-2017), sv. 1-17. Na kraju je prikazana i putujuća izložba *V zaledju soške fronte* (srpanj 2015. – jesen 2017.), nastala suradnjom triju arhiva i dvaju muzeja, posvećena stogodišnjici otvaranja Soške fronte.

Dino Igrec

Arhivi: Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 41, br. 2 (2018).

Drugi broj 41. sveska slovenskoga arhivističkog časopisa *Arhivi* predstavljen je nizom članaka, od kojih su pet znanstvenih radova, tri stručna rada, šest izvještaja sa stručnih skupova, dva nekrologa, zatim popis akvizicija slovenskih arhiva u 2017., bibliografija arhivskih djelatnika u 2017., prikaz publikacije te prikaz izložbe.

Prvi članak *Novi prispevki h kršćevanju turških vojnih ujetnikov na Slovenskem v 17. in zgodnjem 18. stoletju* ("Novi prilozi krštenju osmanskih ratnih zarobljenika na području Slovenije u 17. i ranom 18. stoljeću") autora Borisa Goleca nastavak je rasprave objavljene u publikaciji *Arhivi* iz 2010. godine. Autor iznosi nove podatke o krštenju osmanskih ratnih zarobljenika na slovenskom području za vrijeme bitke kod Beča (1683.-1699.), kao i u doba prije i nakon nje. Istraživanje se temelji na sustavnom pregledu matičnih knjiga krštenih.

U članku *Hišna imena Verice-Ritkarovcev v Porabju in njihova zgodovina* ("Kućna imena iz sela Verica-Ritkarovci u Porabju i njihova povijest") autor Akoš Anton Dončec opisuje tipičan običaj slovenskoga naroda na području slovenskoga Porabja u Mađarskoj kroz analizu kućnih imena, tj. imena domaćinstava u selu Verica-Ritkarovci. Povijesni izvori sugeriraju kako je nazivanje domova stari običaj u Prekomurju i Porabju. Premda sličnih slučajeva ima i u drugim dijelovima Europe, s povijesnoga gledišta, slučaj slovenskih kućnih imena još nije istražen.

Članak *Gergur Pythiraeus Mekinić – začetnik gradišćanskohrvatske cerkvene pesmi* ("Grgur Pythiraeus Mekinić – začetnik duhovnih pjesama Gradišćanskih